3.5.2021 EOAK/3015/2021

Eduskunta, Puolustusvaliokunta

00102 EDUSKUNTA

Hallituksen esitys HE 61/2021 vp eduskunnalle laeiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain, Harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain 6 §:n ja rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain 31 §:n muuttamisesta

Yleistä

Eduskunnan puolustusvaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa edellä mainitusta hallituksen esityksestä.

Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annettuun lakiin säännökset pääesikunnan ja poliisin itsenäisestä oikeudesta määrätä esitutkinta käynnistettäväksi. Kysymys on sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:ssä tarkoitetuista rikoksista. Voimassa olevan sääntelyn mukaan pääesikunta ei voi itsenäisesti aloittaa esitutkintaa, vaan tähän edellytetään aina kurinpitoesimiehen päätöstä. Vastaavasti myöskään poliisi ei voi itsenäisesti päättää esitutkinnan aloittamisesta.

Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annettuun lakiin uusi säännös Puolustusvoimien oikeudesta saada virka-apua poliisilta, Rajavartiolaitokselta ja Tullilta eli muilta esitutkintaviranomaisilta. Virka-apu olisi rajattu Puolustusvoimille sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetussa laissa säädetyn rikosten selvittämistehtävän suorittamiseen. Voimassa olevassa laissa ei ole lainkaan säännöksiä Puolustusvoimien oikeudesta saada virka-apua. Laissa tosin säädetään poliisin Puolustusvoimille antamasta avusta ja yhteistoiminnasta poliisin kanssa, mutta tämä ei tarkoita esityksen mukaan (s. 9) samaa kuin virka-apu.

Lisäksi esityksessä sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annettua lakia (sen 94 §:ää) ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä huomioitaisiin nykytilannetta paremmin kaikki erilaisen valmiuden kohottamisen mallit. Voimassa olevan lain 10 lu-

kua sovellettaisiin voimassa olevan 94 §:n mukaan silloin, kun tasavallan presidentti on päättänyt asevelvollisuuslain 9 luvussa tarkoitetusta ylimääräisestä palveluksesta. Esityksen mukaan voimassa olevan lain 94 §:n muotoilua ei voida pitää onnistuneena, koska luvun soveltaminen on sidottu vain ylimääräiseen palvelukseen. Ylimääräinen palvelus ei ole välttämätön vaihe valmiutta kohotettaessa, vaan tarvittaessa normaalioloista voidaan myös siirtyä suoraan liikekannallepanon aikaiseen palvelukseen. Mahdollisuus valmiuden kohottamiseen asevelvollisuuslain 32 §:n 3 momentissa tarkoitetulla valmiusperusteisella kertausharjoituksella ylimääräisen palveluksen sijaan tulisikin ottaa myös huomioon lain 10 luvun soveltamisalasäännöksessä siten, että lukua voitaisiin soveltaa kaikissa valmiuden kohottamisen malleissa. Säännösten soveltamista ehdotetaan samalla porrastettavaksi siten, että osaa voimassa olevan lain 10 luvun säännöksistä voitaisiin soveltaa jo normaaliolojen häiriötilanteissa ja osaa vasta, kun Suomessa on todettu vallitsevan poikkeusolot tai puolustustilalain mukainen puolustustila. Voimassa oleva säännös ei sisällä vastaavaa porrastusta, vaan koko luvun soveltaminen on nykyään mahdollista jo asevelvollisuuslain 38 §:n tarkoittaman ylimääräisen palveluksen aikana.

Lisäksi ehdotetaan muita pienehköjä muutoksia ja täsmennyksiä. Ne koskevat viittausta esitutkintalakiin ilmoituksen kirjaamisesta, ilmoitusvelvollisuudesta poliisille, virkamerkistä tiedonsaantioikeudesta yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä sekä harmaan talouden selvitysyksikön laatimaa velvoitteidenhoitoselvitystä myös Puolustusvoimien suorittamassa rikosten ennalta estämisessä ja selvittämisessä. Rajavartiolaitoksen hallinnosta annettuun lakiin lisättäisiin viittaussäännös esitutkinnan toimittamista koskevan päätöksen tekemiseen toimivaltaisista virkamiehistä Rajavartiolaitoksessa.

Lausunto

Esitän eduskunnan puolustusvaliokunnalle lausuntonani kunnioittavasti seuraavaa.

Olen esittänyt puolustusministeriölle esityksen luonnosvaiheessa joitakin säännöskohtaisia huomioitani ja nähdäkseni ne on otettu asianmukaisesti huomioon esityksen lopullisessa muodossa.

Pidän erityisen tärkeänä, että esitutkinnan aloittamista koskeva päätös tehdään pääesikunnan tai poliisin toimesta viipymättä aiheen siihen ilmetessä, sen sijaan, että asia tulisi siirtää kurinpitoesimiehen päätettäväksi, jolloin esitutkinnan aloittamiseen saattaa tulla viivettä. Tätä näkökohtaa sekä mahdollisia kurinpitoesimiehen riippumattomuutta koskevia kysymyksiä ajatellen pidän perusteluna, että pääesikunnalla ja poliisilla olisi itsenäinen toimivalta esitutkinnan aloittamiseen. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan pidä unohtaa sitä, että voimassa olevan lain lähtökohta on kurinpitoesimiehelle säädetty toimivalta; ehdotettu pääesikunnan ja poliisin toimivalta olisi täydentävä

kurinpitoesimiehen toimivaltaan nähden, ja esityksen mukaan (s. 11) on tarkoitus, että sitä käytettäisiin harvoin. Laajana käsitteenä sotilasoikeudenhoidon tavoitteena on rikosvastuun toteuttamisen lisäksi myös sotilaallisen kurin ja järjestyksen ylläpitäminen, josta vastuu on aina sotilasesimiehellä.

Pidän myös tärkeänä, että esitutkinta niin sen aloittamisen kuin toimittamisenkin osalta on järjestetty siten, että mahdollisten eri toimijoiden (kurinpitoesimies/pääesikunta/poliisi) päällekkäisyyksiltä ja toisaalta myös tiedonkulun ongelmilta vältytään. Tällaisiin käytännön ongelmiin voi olla varsin vaikea puuttua lain tasoisella sääntelyllä muutoin kuin pyrkimällä tekemään siitä mahdollisimman täsmällistä ja tarkkarajaista. Mielestäni olisi myös tärkeää, että Puolustusvoimissa selvitettäisiin ehdotettujen säännösten soveltuvuutta ja soveltamista kriisinhallintajoukoissa.

Virka-avun saamista koskevien säännösmuutosten osalta totean pitäväni perusteluna, että virka-apua koskevia säännöksiä uudistetaan vastaamaan nykyistä paremmin Puolustusvoimien toiminnallisia tarpeita muuttamatta kuitenkaan virka-avun peruslähtökohtia.

Esityksestä ilmenee, ettei laissa ole aiemmin ollut säännöstä Puolustusvoimien oikeudesta saada virka-apua. Lieneekin niin, että Puolustusvoimat on yleisemmin käsitetty toimivan enemmän virka-avun antajan kuin sen tarvitsijan roolissa.

Sinällään korostan virka-avun peruslähtökohtia siltä osin, että virka-apusääntelyllä ei tule laajentaa virka-avun pyytäjän toimivaltuuksia. Ehdotetuilla virka-apua koskevilla lainsäädäntömuutoksilla ei myöskään tule olla yleistä virka-avun pyytämiskynnyksen alentavaa vaikutusta. Niin virka-avun pyytäjän kuin sen antajankin tulee tietää, millaisia tutkintakeinoja pyytäjä ylipäätään rikosten selvittämiseen liittyvän tehtävän suorittamiseksi on oikeutettu pyytämään. Poliisi voi antaa virka-apua vain pyytäjän toimivallan mukaiseen toimenpiteeseen. Lähtökohtaisesti Puolustusvoimien – kuten minkä tahansa muunkin viranomaisen – tulisi näkemykseni mukaan lähtökohtaisesti suoriutua lain mukaan sille kuuluvista tehtävistään omin resurssein.

Normaaliolojen häiriötilanteita ja poikkeusoloja koskevan säännösmuutosehdotuksen osalta totean yleisesti pitäväni kannatettavana pyrkimystä esityksestä ilmenevän 94 §:n soveltamisalaa koskevan epäselvyyden poistamiseksi, ja että eri valmiusasteiden kohottaminen huomioidaan puheena olevan lain 10 luvun säännösten porrasteisessa soveltamisessa. Ehdotetun 94 §:n perusteella poikkeusoloissa ja puolustustilassa sovelletaan kaikkia luvun säännöksiä, kun taas asevelvollisuuslain 32 §:n 3 momentissa tarkoitetussa valmiusperusteisessa kertausharjoituksessa ja 83 §:ssä tarkoitetussa ylimääräisessä palveluksessa lukua sovelletaan vain osittain. Normaaliolojen häiriötilanteissa tulisivat siten sovellettavaksi lain 98–100 § sekä 103 ja

104 §. Vasta poikkeusoloissa tai puolustustilassa sovellettavaksi tulisivat ehdotuksen mukaan lain 95–97 ja 101 §.

Esityksessä näin ollen tarkoitettaneen, että kaikki luvun säännökset olisivat sovellettavissa valmiuslain 3 §:n 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa poikkeusoloissa ja puolustustilalain 1 §:ssä tarkoitetussa puolustustilassa. Säännöstä koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 22) mainitaan, että ”vasta poikkeusoloissa tai puolustustilassa sovellettavaksi tulisivat ehdotuksen mukaan lain 95–97 ja 101 §”. Yksityiskohtaisten perusteluiden valossa epäselväksi jääkin voimassa olevan lain 102 §:n soveltamisala. Puheena olevassa säännöksessä säädetään asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa olevan reserviläisen toimivaltuuksista rikosten ennalta estämisessä ja paljastamisessa. Mikäli säännöksen tarkoittama kysymys kuuluu puolustusministeriön toisen alatyöryhmän toimeksiantoon (esityksen s. 4), olisi tästä mielestäni ollut perustelua mainita tässä yhteydessä.

Sinällään voimassa olevan lain 10 luvun säännökset eivät lähtökohtaisesti ole sisällöltään sellaisia, että olisi nähtävissä niitä koskevien menettelyllisten soveltamiskysymysten nousevan esille eduskunnan oikeusasiamiehen suorittamassa laillisuusvalvonnassa.

Yksittäisenä huomiona totean, että ehdotetun lain 40 §:n 2 momentissa vaikuttaisi olevan kirjoitusvirhe, joka toistuu yksityiskohtaisissa perusteluissa, lakiehdotuksessa sekä rinnakkaistekstissä (”Kurinpitoesimiehen on ilmoitettava poliisille *käynnistämään* toimenpiteestä rikoksen selvittämiseksi”).

Lopuksi kiinnitän huomiota siihen, että sisäministeriössä on valmisteilla ehdotus hallituksen esitykseksi laiksi Puolustusvoimien virka-avusta poliisille sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi ja oikeusministeriössä on valmisteilla ehdotus sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistamisesta. Näillä molemmilla lainvalmisteluhankkeilla on kosketuspintaa nyt käsiteltävänä olevaan esitykseen ja näiden esitysten keskinäinen vaikutus tulee ottaa huomioon vielä valmisteluvaiheessa olevissa esityksissä.

Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asiahallintajärjestelmässä.